

Toonzetters
Tegendraadse muziek uit een nieuwe werkplaats

Listen to the silence, let it ring on
Eyes, dark grey lenses frightened of the sun
We would have a fine time living in the night,
Left to blind destruction,
Waiting for our sight

Robert de Vaan 30111 DT4 KALZ

INHOUD (BLZ/HST/TITEL)

2	0.	VOOR
3	1.	JONGERENCULTUUR IN DE 20e EEUW: MASSA EN TEGENCULTUUR
4	2.	PUNK
6	3.	NEW WAVE
6	4.	TONY WILSON
7	5.	CLUBS
8	6.	FACTORY RECORDS
9	7.	JOY DIVISION
11	8.	NEW ORDER
12	9.	ACHTER
13	B1	BIJLAGE 1: ONAFHANKELIJKE LABELS IN DE JAREN 80
14	B2	BIJLAGE 2: FACTORY CATALOGUS
21	B3	BIJLAGE 3: BRONNNEN

0. VOOR

Er bestaan in mijn optiek maar twee stromingen binnen de muziek, te weten goede en slechte. De goede is doorgaans authentiek en de gevoelens die Ian Curtis, frontman van Joy Division, bezong leken mij als tiener in de jaren 80 oprecht, hij had er niet voor niets een einde aan gemaakt.

De muziek hoorde bij de stroming New Wave, waar ik actief onderdeel van werd. Generatie Nix, de naam die mijn generatie meekreeg, zou toch geen werk vinden en de atoomoorlog zou spoedig beginnen.

I wear black on the outside because black is how I feel on the inside zei Morrissey en daar kan ik me tot op de dag van vandaag in vinden...

In dit referaat ga ik op zoek naar mijn muzikale en sociale roots en naar de achtergronden van het verhaal van een bijzondere en alternatieve onderneming.

New Wave, de stroming voor de subcultuur der alternatieven waarvan Ian Curtis pionier was, vond zijn oorsprong halverwege de jaren 70 in de tegendraadse Punk. Muziek is als een bindmiddel van jongerencultuur tegen conservatieve politiek. Ik begin dit schrijven daarom met een kort overzicht over het ontstaan van jongerencultuur en de politieke gevolgen. Naast de twee muziekstromingen ontkom ik niet aan het benoemen van meerdere richtingen binnen de muziek. Deze zijn niet absoluut en hokjesgeesterig maar zijn gebruikt om bepaalde subculturen te verduidelijken.

Aan de hand van Factory Records, de platenmaatschappij van de band Joy Division probeer ik de ontstaansgeschiedenis van New Wave te reconstrueren. Spin in het web is Tony Wilson, Situationist¹, programmamaker en oprichter van Factory Records. Factory was een Do It Yourself (DIY) bedrijf zonder winstoogmerk. "The musicians own everything. The company owns nothing. Our band's have the freedom to fuck off" was de bedrijfsfilosofie.

De hoogtijdagen van het postmodernisme in de popmuziek, waarvan Factory de belangrijkste vertegenwoordiger was, vonden plaats rond 1980.

Het lettertype is afkomstig van Peter Saville, vormgever van Factory. De illustraties worden, geheel volgens de Factory filosofie, zonder beschrijving geplaatst. In bijlage 3 zijn deze terug te vinden. Factory verbond onder andere aan producties en situaties een catalogusnummer. Dit referaat publiceer ik onder KAL2, de bijbehorende video krijgt het nummer KAL3 mee. KAL1 was de reis hiernaartoe.

¹ Stroming die een constante maatschappelijke, culturele en anti-kapitalistische revolutie nagestreefd

1. JONGERENCULTUUR IN DE 20^e EEUW: MASSA EN TEGENCULTUUR

Verschillende omstandigheden deden in de eerste helft van de vorige eeuw de oude machtsbolwerken kerk en wetenschap, wankelen. Er hadden twee wereldoorlogen plaatsgevonden met de horror van de loopgraven en de holocaust. Daartussen speelde een enorme economische depressie in de overvolle steden. Door de industriële revolutie hadden de arbeiders zich verenigd in het socialisme en kreeg de massa een stem. Mede vanwege de reproduceerbaarheid worden muziek en film populaire massa cultuur. De rijke industriëlen en kerken keken laatdunkend naar de massa die zich vermaakte met low culture.

Na WOII verplaatst het centrum van de wereldmacht zich naar de VS². Hier worden in tijd van vrede wapens gemaakt en voor de VS gunstige deals gesloten met de Europese landen die bevrijd worden in het ERP³. Amerika sluit de Sovjet Unie buiten en de wereld valt uiteen in twee machtsblokken. De koude oorlog die tot 1989 zal duren begint. Er ontstaat een ongekende economische bloei omdat er veel geïnvesteerd moest worden in Europa dat in puin ligt. Amerika wordt het toonbeeld van het kapitalisme en massaproductie. Als tegenhanger ontstaat het handwerk van DIY dat refereerde aan de kunstnijverheid (Arts & Crafts) en stond voor het zelf bouwen en klussen.⁴

Polarisering vindt plaats doordat de oude generatie terug wil grijpen op de traditionele zuilen van de samenleving van voor de oorlog en de jongeren op zoek gaan naar hun eigen waarden en identiteit in het nu. Vanwege de economische voorspoed groeide deze generatie onafhankelijker op met meer vrije tijd en luxe: Massacultuur ontstaat.

De Situationist International (SI) word opgericht in 1957 door radicale jonge academici bestaande uit linkse politici, anarchisten en surrealisten. Om te voorkomen dat we geleefd worden door de kapitalistische maatschappij, die voor de Situationisten gelijk stond aan het Fascisme, moeten we een eigen draai geven aan de spontaan beleefde momenten. Persoonlijke beslissingen moeten gebaseerd zijn op situaties en niet op de starre maatschappij. Het kapitalisme is een systeem bedacht door de rijken om rijkdom en daarmee macht te verwerven en de armen te onderdrukken door ze arm te laten. De rijken lenen vervolgens geld aan de armen die steeds afhankelijker worden. In deze marktfundamentalistische dictatuur hebben we ons authentieke leven verruild voor een leven geregeerd door illusies. Ieder creatief idee wordt gerecupereerd, van zijn betekenis beroofd en vervolgens door de spektakelmaatschappij⁵ terugverkocht. Theodor Adorno⁶ stelt dat een democratie een maatschappij voorstaat waarin het niet identieke wordt onderdrukt en cultuur een instrument is van de machthebbers om het volk te onderdrukken. In een democratie is er aandacht voor ideeën van beide zijden, waarbij de ideeën van de rijken het best vertegenwoordigd worden doordat de media afhankelijk is van geld afkomstig uit het bedrijfsleven. Politieke kleur wordt daarnaast bekend omdat media met staatssteun

---

² ook het centrum van de kunsten verplaatst zich naar de VS omdat vele kunstenaars emigreren

³ European Recovery Plan

⁴ Aan de andere kant werden de bouwpakketten in massaproductie gemaakt en kon er meer geld verdiend worden doordat de transportkosten lager waren en de kosten van een professionele klusser werden uitgespaard.

⁵ term van situationisten Guy Debord en Raoul Vaneigem

⁶ Duits filosoof met sociaal kritische standpunten en samen met Herbert Marcuse oprichter van de Neomarxistische Frankfurter Schule. Onder de leden van dit instituut bevinden zich Max Horkheimer, Walter Benjamin, Jürgen Habermas en Karl Wittfogel.

afhankelijk is van politieke beslissingen over het bestaansrecht ervan. In een democratie is er sprake van repressieve tolerantie⁷. Door onlustgevoelens van de subculturen te kanaliseren kan het verzet bestreden worden van binnenuit. Met de tolerantie van een democratie ontnemen je de kracht van een revolutie. Het Situationisme verwierf bekendheid via de Parijse studentenopstand in 1968. Met dit protest kwam er een einde aan het positivisme waarin men dacht dat de wetenschap alle na oorlogse problemen op kon lossen.

De wortels van de flowerpower werden doorgesneden door Charles Manson. Hij geloofde in een revolutie door een rassen oorlog. De blanken zouden in de zomer van 1969 worden afgeslacht door de zwarten. Hij en zijn volgelingen zouden deze oorlog overleven door (letterlijk) ondergronds te gaan in de oude goudmijnen van Death Valley. Toen zijn voorspelling niet uitkwam droeg hij zijn Manson Family op het voorbeeld te geven. Op 9 augustus 1969 vermoorden ze de zwangere Sharon Tate en 4 anderen die bij haar op bezoek waren. De volgende dag volgde het echtpaar LaBianca.

Op 15^e augustus van dat jaar begon in New York Woodstock. Dit festival kreeg in december in de staat Californië een vervolg met het Atamont Festival. Het Hippiefestival liep helemaal uit de hand tijdens een optreden van de Rolling Stones. Concertbezoeker Meredith Hunter werd doodgestoken door een Hell's Angel, Alan Passaro, ze verzorgden voor de beveiliging van de band. De hippietijd was definitief voorbij.

Z. PUNK

Het Situationisme is vervolgens de basis van een subcultuur die zes jaar later ontstaat uit onvrede en verveling. Maatschappijkritische standpunten van jongeren vonden geen podia binnen de bestaande media. De muziekcultuur werd bepaald door grote labels die reclame maakten voor hun playbackende glitterbands in popprogramma's op televisie. Punk zette zich af tegen deze overheersende commerciële verschikkingen van de muziekindustrie. Jongeren besluiten zelf mediamakers te worden. Er bestond geen manifest⁹ voor deze beweging en velen begonnen onafhankelijk van elkaar te experimenteren, gebruikmakend van de voorbeelden van protestbewegingen van weleer. Met (muur)kranten, manifestaties, benefieten en festivals lieten zij hun stem horen. Met behulp van DIY elektronica werden radio en tv zenders opgericht. Een zender bouwen

was goedkoop en met de introductie van video in de jaren 60 was ook filmen betaalbaar.

De dresscode was een hanenkam, gescheurde kleren, symbolen, spikes en veiligheidsspelden. De basis hiervan werd gelegd in Sex, de kledingwinkel van Vivienne Westwood¹⁰ in Londen.

John Savage vraagt Jordan¹¹ waarom ze een hakenkruis draagt in 1976. Uit The England's dreaming tapes:

I suppose it was the ultimate shocking symbol. We got banned from an all-night club, The Candy Box. John and Sid and I all got memberships for it, an all-night place for people who worked in clubs to go to. I went down there with a swastika shirt on, and somebody took offence, there was an argument, and that was the end of our memberships.

⁷ term over institutionaliseren van verzet, uit een essay van Duits-Amerikaans filosoof en socioloog met sociaal kritische standpunten. Samen met Theodor Adorno oprichter van de Neomarxistische Frankfurter Schule. Als actief deelnemer van studentenprotesten werd hij de vader van New Left genoemd

⁸ geboortedag van ondergetekende

⁹ zie: Toekomstmuziek, referaat van ondergetekende dd 2011

¹⁰ punk kleding mode ontwerpster en eigenaresse van SEX

¹¹ wordt gezien als eerste punk, was medewerkster in SEX

I just liked the shirts, and I didn't really understand Vivienne's argument for the swastika. What was her argument?

That it was shock value, demystifying the symbol. Like I said before, you can rationalise something to the point where it becomes ridiculous. I just looked at things on an artistic basis, and I thought the swastika armband fitted on the anarchy shirt. I thought it looked nice, that's all I thought. It didn't worry me, I haven't got any taboos about those things.

Punkmuziek greep terug naar de protestmuziek uit de jaren 50. De Rock & Roll kreeg de klankkleur van een koude garage en was ongepolijst en energiek. In teksten werd gestreden tegen de onderdrukking en onrecht met niet mis te verstane politieke statements. Shockeren was een belangrijk element en kort door de bocht ging het over een simpele emotie: Fuck you.

Pete Shelley en Howard Devoto waren de eerste punkers die alles zelf deden. The Buzzcocks, een door Iggy Pop geïnspireerde Punkrock band, brachten in januari 1977 de EP¹² *Spiral scratch*¹³ in eigen beheer uit. Om de kosten te drukken, het budget bedroeg € 500, werd de muziek eigenhandig live opgenomen¹⁴ door producer Martin Hannett¹⁵. Binnen een half jaar werden 16000 EP's verkocht. De revolutie wordt echter binnen enkele jaren verkocht wanneer commerciële platenlabels de grotere Punk acts binnenhalen. Op 16 augustus 1977¹⁶ tekenden ze een megadeal van €75.000 met het grote United Artists.

The Sex Pistols tekenden met Malcolm McLaren¹⁷ in datzelfde jaar voor €40.000 bij EMI¹⁸ nog voordat ze hun eerste plaat *Never mind the bollocks* opnamen. Beide bands namen later afstand van hun besluit het grote geld te volgen. Zo refereerden The Sex Pistols later met nummers als *EMI* en *The greatest Rock 'n roll swindle* aan de commerciële verplichtingen.

Op 4 juni 1976 geven The Sex Pistols een optreden in de Lesser Free Trade Hall in Manchester. In retrospectief werd het door The Buzzcocks georganiseerde concert net geen Woodstock of Live Aid maar wel een van de invloedrijkste optredens die een band ooit gaf. De 42 aanwezigen lieten zich inspireren en kregen later veelal een rol in de (pop)geschiedenis. Zoals Bernard Sumner en Peter Hook die de basis legden voor Joy Division en later New Order. Stephen Morrissey die later met Johnny Marr The Smiths vormt en met zijn teksten de stem van een generatie werd. Mark E. Smith die Avant Garde band The Fall opricht. Hij treedt nog steeds op in de band waarvan hij het enige overgebleven originele band lid is. Journalisten Paul Morley (van NME) en Tony Wilson (van Granada) bevonden zich onder de 42 bezoekers van het concert dat later mythologische¹⁹ proporties aannam.

¹² Extended Play: 7" vinyl op 45 rpm met langere speelduur (vergelijkbaar met 12", Maxisingle en Mini-Elpee)

¹³ catalogusnummer ORGI

¹⁴ in de 16 sporen studio van Indigo

¹⁵ later producer van Joy Division, gebruikte het pseudoniem Martin Zero

¹⁶ tevens sterfdag van Elvis Presley

¹⁷ Kunstenaar en manager van o.a. The sex pistols, The new york dolls, Adam and the ants en Bow wow wow en partner van Vivienne Westwood

¹⁸ In november 2011 is EMI, dat in 1931 uit een fusie ontstond, gesplitst en overgenomen door United Artists en Sony.

¹⁹ David Nolan schreef later het boek *I Swear I Was There: the Gig that Changed the World* het concert en de honderden bezoekers die claimden er aanwezig te zijn geweest

3. NEW WAVE:

Punk en New Wave²⁰ ontstonden vrijwel tegelijkertijd maar lagen muzikaal en tekstueel mijlener uit elkaar. De vooruitgang in de elektronica had nieuwe muzikale mogelijkheden gebracht. Synthesizers werden goedkoper doordat ze in Japan in massaproductie gemaakt werden. Ze waren te koop als eindproduct of als DIY pakket. De toegankelijkheid van deze instrumenten lagen aan de basis van de muzikale revolutie: het ontstaan van New Wave.

Engeland was halverwege de jaren 70 nog niet klaar voor de futuristische vaak volledig elektronisch tot stand gekomen muziek. De landelijke doorbraak kwam in 1979 toen Tubeway Army verscheen in TOTP²¹. De lijkbleke Gary Newman leek van een andere planeet te komen en Are Friends Electric stond kort daarna op 1. De bands lieten zich inspireren door sciencefiction schrijvers zoals James Graham

Ballard, de Duitse elektronische muziek van Kraftwerk, TV-series als Doctor Who en de soundtrack van de film A Clockwork Orange uit 1971 van Stanley Kubrick, met een Moog²² in de hoofdrol. New Wave had directe verbanden met de Beat uit de jaren 60 en was veelal afkomstig van kunstacademiestudenten. Politieke statements werden hooguit in salonsocialistische abstractie geuit. Toen bleek dat er toch een toekomst was droomden ze van een nieuwe wereld, desnoeds een dystopie. In krochten op dansvloeren tuurden de in stemmig zwart geklede New Wavers uren naar de grond²³ alsof ze een pond verloren hadden.

New Wave combineert het compromisloze van de punk met een rijkere muzikale verscheidenheid die uiteenloopt van de doem van Joy Division²⁴ tot de etherische Cocteau Twins. Ze maakt dankbaar gebruik van de verworvenheden van de Punk. Binnen en buiten het Verenigd Koninkrijk ontstaat een alternatieve muziekindustrie die zelf platenlabels opricht, bladen publiceert en zalen beheert.

4. TONY WILSON

Anthony H Wilson was de grondlegger van Factory. Hij begint zijn professionele loopbaan in Manchester bij Granada, het televisiestation van het noorden. Als programmamaker van Granada Reports maakte hij maatschappijkritische reportages. Later presenteert hij What's on, een programma over lokale kunst en cultuur en het muziekprogramma So it goes. Hierin was het voor het eerst een optreden van The Sex Pistols te zien en daarmee nam hij als een van de eerste de sociale en politieke pop cultuur serieus. Veel nieuwe bands maakten hun televisiedebuut bij Tony Wilson, waaronder Joy Division die in september 1978 Shadowplay brachten.

De naam Mister Manchester dankt hij mede aan zijn politieke betrokkenheid als actief aanhanger van het regionalisme. Zo ondersteunde hij de NWRA²⁵, een initiatief tot gedelegeerd parlement voor Noord Engeland en richtte hij in 2004 The Necessary Group op. Dit orgaan had als doel regionale opinies en

²⁰ later krijgt het de etiketten Post-Punk, Independent en Britpop

²¹ Top Of The Pops, popmuziek programma van de BBC tussen 1964 en 2006

²² analoge synthesiser

²³ shoegazing is een stroming die later ontstaat en deze naam krijgt door het staren naar de effecten pedalen van gitaren

²⁴ volgens Tony Wilson de eerste New Wave band met U2 als tweede

²⁵ North West Regional Assembly

zaken samen te brengen. Hij was van mening dat de stad met inventieve en progressieve tradities zichzelf opnieuw moest uitvinden. Als volgeling van het Situationisme bracht hij dit via Factory in de praktijk.

5. CLUBS

Wanneer in Manchester concertzaal The Electric Circus in oktober 1977 haar deuren sluit komen de Punk en New Wave in Manchester bovengronds. Omdat Tony Wilson nieuw talent een podium wil bieden en live optredens wil brengen in So it goes opent hij samen met Alan Erasmus een clubavond in The Russel, een zaal in de wijk Hulme. De naam wordt snel gevonden tussen de borden Factory closing en is dan ook geen verwijzing naar Andy Warholl's Factory maar een statement.²⁶

Het affiche, dat de deadline van de eerste Factory avond niet haalde, werd voor £20 ontworpen door Peter Saville. Hij liet zich inspireren door de Krautrockers van Kraftwerk, die in 1974 een verkeersbord afbeelden op de elpee Autobahn. Het werd een gele poster met een industriële

veiligheidswaarschuwing om je oren te beschermen. De poster, die te laat was voor de eerste clubavond, kreeg catalogusnummer FAC1 mee. De vernieuwende werkplaats Factory werd de vaste stek voor de post-punk scene van Manchester, waar vele bands²⁷ optraden.

Factory opent met FAC51 The Hacienda²⁸, een nachtclub naar Amerikaans voorbeeld, in Whitworth street die de platenmaatschappij kon ondersteunen door de bands²⁹ van het label er te laten optreden. Het ontwerp, geïnspireerd op een fabriekshal, kwam van Factory's Peter Saville en Ben Kelly. De club werd het centrum van de dansmuziek in de jaren 80, vele beroemde DJ's³⁰ zijn hier begonnen en madchester³¹ ontstond in deze club.

Tony Wilson over The Hacienda in 24 hour party people:

And tonight something equally epoch-making is taking place. See? They're applauding the DJ. Not the music, not the musician, not the creator, but the medium. This is it. The birth of rave culture. The beatification of the beat. The dance age. This is the moment when even the white man starts dancing. Welcome to Madchester.

Doordat de entreekosten en de prijzen aan de bar laag waren en het publiek meer geld uitgaf aan de drugs die er verhandeld werden kwam de club in financiële problemen. Uiteindelijk werd het gebouw op last van de politie in 1997 gesloten omdat er binnen en buiten een drugsoorlog werd uitgevochten. In 2002 werd het gebouw gesloopt en verrees er een appartementen complex dat dezelfde naam draagt. Ondertussen was er met FAC201 in Oldham street een cultureel cafe geopend. In deze voormalig bruisende winkelstraat werd het door Ben Kelly ontworpen Dry201 een symbool voor de vernieuwing die

²⁶ Later ontstonden er meer overeenkomsten toen ook deze Factory naast vrijplaats voor talenten ook drugscentrum werd

²⁷ Onder de bands die er optraden waren Joy Division, The Human League, The Damned, Magazine²⁶, The Fall, Ultravox, Wire, Gang of Four, Crass, Stiff Little Fingers, The Cure, Cabaret Voltaire, Throbbing Gristle, Mekons, Simple Minds, The Cramps, Teardrop Explodes, Echo and the Bunnymen, en B-52s.

²⁸ genoemd naar Ivan Chitchevlov's situatistische verklaring The hacienda must be build

²⁹ naast eigen bands als New Order en Happy Mondays ook Madonna, The Stone Roses, The Smiths en Oasis.

³⁰ zoals Mike Pickering, Sacha en Dave Haslam

³¹ Rave muziek uit Manchester die rock en dansmuziek samenvoegde

er plaats zou gaan vinden. Tony Wilson had inmiddels een jaarlijks muziekfestival³² opgezet dat opnieuw een podium gaf aan artiesten.

6. FACTORY RECORDS

Eind jaren 70 zag hij verschillende talentvolle bands zonder uitgever in zijn club en programma³³. Er waren maar een paar onafhankelijke labels zoals Stiff en Rabid. Na een poging om met Roger Eagle³⁴ een platenmaatschappij van het noorden op te richten vroeg hij Alan Erasmus. Ontwerper van het eerste uur Peter Saville was in de meeste gevallen verantwoordelijk voor het postmoderne artwork. Producer Martin Hannett is verantwoordelijk voor het geluid van de vroege New Wave. En manager Rob Gretton kwam onder andere met het idee van The Hacienda. De partners zijn net zo cruciaal voor het label als Tony Wilson zelf. Ze hebben allen bijgedragen aan het label dat vanaf 1979 verschillende belangrijke bands bracht en verantwoordelijk was voor de Madchester scene.

Het Factory label lijkt meer op een Situationistische kunststroming dan op een doorsnee platenmaatschappij. Daar krijgt iedere elpee, cassette of later ceedee een catalogusnummer mee. Factory nummerde naast beeld en geluidsdragers ook gebouwen en gebeurtenissen³⁵ zoals The Hacienda (FAC51) en een rechtszaak³⁶. De kist van Tony Wilson kreeg het laatste catalogusnummer (FAC501). Zijn grafsteen werd ontworpen door Factory vormgevers Peter Saville en Ben Kelly en was geheel volgens de traditie te laat af.

Platenhoezen waren kunstobjecten, vaak zonder naam van de band maar met verwijzingen. Je behoorde tot de incrowd door ze te kennen. Vaak was de combinatie van vormgeving en naam van de band, geheel volgens de Punk traditie, omstreden.

Zo verwijst de naam Joy Division naar gevangenen die zich moesten prostitueren als seksslaven in de Nazi kampen zoals beschreven in het boek *The house of dolls* van Karol Cetinsky³⁷ uit 1955. In het nummer *No love lost* wordt geciteerd uit dit boek. Op *Short Circuit* bevindt zich een citaat van Rudolf Hess voorafgaand aan *At a later date*.

De in eigen beheer uitgegeven *An Ideal For Living* heeft een uitvouwbare poster als hoes ontworpen door Bernard Sumner. Een tekening van een blonde drummende jongen uit de Hitlerjugend werden gecombineerd met een beroemde foto van een joodse jongen die wordt opgepakt door SS-ers tijdens de liquidatie van de Joodse getto van Warschau in mei 1943.

Jaren later verschijnt *Movement*, een elpee van New Order met een hoes die was gebaseerd op de omslag van *Futurismo*, een uitgave van Fortunato Depero. De namen New Order³⁸ en *Movement* en deze verwijzing naar het Futurisme shockeerde opnieuw.

³² In the city

³³ Zie bijlage 1: independentlabels in de jaren 80

³⁴ van Punk club Eric, waar veel nieuw talent zoals OMD optraden later Yazoo aan refereerde met *upstairs at Eric's*

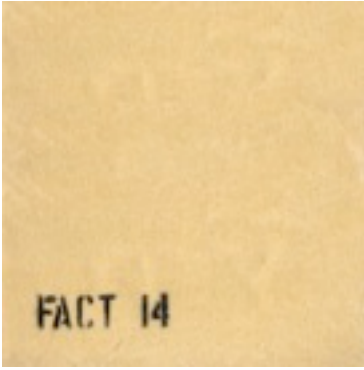
³⁵ zie bijlage 2: Alle FAC(T)'s

³⁶ FAC6 was het nummer dat de rechtszaak van Martin Hannett tegen zijn voormalige werkgever Rabid kreeg

³⁷ pseudoniem voor Yehiel Feiner die in Auschwitz gevangennenaam Ka-Tzetnik 135633 had

³⁸ *The new order of the Third Reich* is een passage uit Adolf Hitler's *Mein Kampf*

Naast het shockeren met fascisme werd het gedachtegoed van het Situationisme vaak aangehaald. In 1979 verscheen met nummer FACT 14 een elpee van The Durutti Column. Het vinyl was verpakt in een hoes van schuurpapier, een verwijzing naar *Memoires*, een boek van Situationist Guy Ernest Debord en kunstenaar Asger Jorn. Het schuurpapier was bedoeld om andere publicaties in de boekenkast beschadigen en daarnaast alle kapitalistische verworvenheden te bekrassen waar het mee in aanraking kwam. De naam van de band kwam van een korte strip die door een groep Situationistische studenten uit Strassburg was gemaakt. Mogelijk, hoewel verkeerd gespeld, hadden zij de naam van Buenaventura Durruti Dumage, een spaanse anarchist die streed tegen Franco.

A Factory Sample, de eerste Factory plaat, werd verpakt in hitte bestendig plastic, een industriële verwijzing. Naast de gebruikelijke vermelding van de code tussen het laatste deel van iedere groef stond handgeschreven *Everything is repairable, everything is broken*. Dit was de eerste van een reeks boodschappen die op deze manier, tussen de groeven door, gepubliceerd zouden worden. Op de dubbele 33 1/3 toeren singles³⁹, stonden Joy Division, The Durutti Column, John Dowie en Cabaret Voltaire. De platen verschenen in een oplage van 5000.

Op de hoes *Electricity* van OMD staat een alternatieve notatie van de muziek op de single. De band gebruikt, net als de Italiaanse Futuristen abstracte notaties in plaats van een notenbalk. Situationistisch is ook *Blue Monday*, een maxi-single van New Order waarmee Factory verlies maakt bij elk verkocht exemplaar, omdat de productie per plaat duurder was dan de opbrengst. Dit zijn slechts enkele postmoderne voorbeelden van Peter Saville.

7. JOY DIVISION

De eerste band van Factory was The Durutti Column waarvan Tony Wilson de manager was. Joy Division (en latere New Order⁴⁰) was verantwoordelijk voor de grootste successen en werd binnengebracht door manager Rob Gretton. Het verhaal begint bij Stiff Kittens dat eind 1976 wordt opgericht door Bernard Sumner en Peter Hook. Een dag na het eerste optreden van The Sex Pistols in Manchester kopen de twee vrienden een bas en een gitaar. Een half jaar en diverse samenstellingen later ontmoeten ze Ian Curtis tijdens het tweede optreden van The Sex Pistols in Manchester.

Ian Curtis was een conservatieve ambtenaar⁴¹ uit Macclesfield die de net de brui aan zijn studie had gegeven. Hij is samen met zijn vrouw Deborah Woodruff naar het optreden gekomen. Later tekent zij in *Touching from a distance*⁴² op dat dit concert zijn ogen openden voor een andere weg in zijn leven: iedereen kon rockster worden. Met drummer Tony Tabac wordt de naam veranderd in Warsaw, genoemd naar Warsava, een nummer van David Bowie op de elpee *Low*. Ze treden in deze samenstelling op tijdens het afscheidsfestival van The Electric Circus dat op 1 en 2 oktober 1977 plaatsvindt. Opnames hiervan worden later door Virgin⁴³ uitgebracht als *Short Circuit*. Nadat ze ontdekken dat een Londense band de naam Warsaw Pakt heeft, en voordat hun eerste opname met drummer Stephen Morris op vinyl uitkomt, wordt besloten de naam te veranderen in Joy Division.

³⁹ het mocht niet op een verzamelelpee van regionale bands lijken

⁴⁰ het bestaan van New Order is een ruim begrip, ze zijn dan weer uit en dan weer bij elkaar

⁴¹ hij stemde op The Tories

⁴² Anton Corbijn gebruikt de biografie *Touching from a distance* voor zijn eerste speelfilm *Control*. Eerder had hij een videoclip bij *Athmosphere* gemaakt.

⁴³ label opgericht door Richard Branson en Nik Powel

An Ideal for living wordt opgenomen met geleend geld en in eigen beheer uitgegeven⁴⁴. De distributie kwam niet veel verder dan een platenwinkel in Manchester. De EP bestond uit de vier nummers Warsaw, No love lost, Leaders of men en Failure. De vet aangezette gitaarrifs weerspiegelen de tijdgeest van de Punk.

Na A Factory Sample brengt de band in 1979 het door Tony Wilson gefinancierde 10 nummers tellende Unknown pleasures uit. De plaat krijgt goede kritieken en wordt omschreven als gotische dansmuziek. Weldra staan ze op de voorkant van de NME⁴⁵ en worden ze uitgenodigd bij John Peel⁴⁶.

Peter Saville plaatst op de zwarte hoes een diagram van radiogolven voortgebracht door een exploderende ster. Het ontwerp werd een icoon in het postpunk tijdperk.

Producer Martin Hannet creëert een atmosferisch geluid dat de basis legt voor Post-Punk. Dit typische geluid ontstond doordat hij na de opnamen de eigenschappen van de ruimte verwijderde zoals echo, weerkaatsing en het gevoel dat we van de ruimte kunnen hebben, om een puur geluid over te houden. Vervolgens bewerkte hij dit geluid met digitale vertraging⁴⁷ en andere effecten om het te laten klinken alsof het in een denkbeeldige ruimte ontstond. Ook nam hij stilte op en mixte dit met de studio opnamen. NME journalist Paul Morley schreef later dat Martin Hannet het geluid van de maan kon horen.

Drummer Stephen Morris speelde zijn partijen buiten op de afzonderlijke onderdelen van zijn drumkit.

Martin Hannett spreekt Stephen Morris aan in 24 hour party people:

Stop that fucking horrible racket, please. (...) Nothing wrong with the drumming as such. It's just people have been playing like that for the past 20,000 years and quite frankly, it's boring me arse off, y'know? Let's try something simpler. Faster, but slower.

Op 18 mei 1980, aan de vooravond van hun tournee door de Verenigde Staten pleegt Ian Curtis zelfmoord. De opnamen voor Closer zijn dan al gemaakt en het ontwerp van de hoes heeft de goedkeuring van alle bandleden. Er is een foto van een tombe afgebeeld met rouwende mensen eromheen. De foto werd in 1978 gemaakt door Bernard-Pierre Wolff in een grafkelder op de begraafplaats van Staglieno in Genua. Factory werd beschuldigd van het uitbuiten van deze tragedie door het ontwerp niet aan te passen.

De plaat met 9 nummers is trager en wanhopiger dan Unknown Pleasures en met de wetenschap van de dood van Ian Curtis is het moeilijk de plaat niet als een testament te zien. De muziek en teksten vormen ingehouden schreeuwen van wanhoop en depressiviteit. De diepe gelaagdheid zorgt voor een gevoel van romantische eenzaamheid⁴⁸. In zijn teksten zitten verwijzingen naar het oude testament en zinnen van William S. Burroughs en James Graham Ballard.

⁴⁴ onder de naam Enigma

⁴⁵ muziektijdschrift New Musical Express

⁴⁶ BBC diskjockey die het langst op Radio 1 te horen was en veel bands een (live) podium gaf

⁴⁷ hij was betrokken bij de ontwikkeling van de eerste digitale delay machine, de AMS

⁴⁸ pleonasme?

Omdat het de definitieve elpee is van Joy Division ontstaat er veel vraag naar bootlegs⁴⁹, zoals bijvoorbeeld het concert in de Effenaar in Eindhoven. Factory brengt Still uit als officieel afscheid. De plaat bevat naast live opnamen ook de Peel Sessions.

Tony Wilson bevraagd door Simon Reynolds in Totaly Wired:

I know the band hated Unknown Pleasures. And if they'd had their way - this is why musicians should be shot - it would never have been released. That's musicians. Bernie and Steven get the credit for creating modern music with 'Blue Monday'. I like to think that tune is the piece of music that defines the next stage, after Joy Division and post-punk: the use of primitive computers and old synthesizers, all linked up with wires and soldering - all Steven's crap, in the corner of the rehearsal room - to make what we now call sequencers.

8. NEW ORDER

Na de dood van Ian Curtis voegt Gillian Gilbert zich bij de band die verder gaat onder de naam New Order. De eerste twee platen worden nog door Martin Hannet geproduceerd en dat is goed te horen. De platen klinken elektronisch, donker en melodieus. De muziek is introvert en een voortzetting van Closer maar de synthesizer is meer aanwezig waardoor het geheel frisser klinkt. Op Movement staan onder andere Ceremony en In a lonely place. Deze nummers zijn nog samen met Ian Curtis geschreven. Power, corruption & lies is nog steeds onheilspellend maar al meer dansbaar in de zin dat je niet constant naar beneden kijkt. Op beide elpees is drummer Stephen Morris duidelijk aan het experimenteren met nieuwe elektronische instrumenten.

Dan volgt de, met 10 miljoen exemplaren, best verkochte 12" ⁵⁰ ooit: Blue Monday. Hierop is de invloed van hun verblijf in Amerika duidelijk hoorbaar. Low life en Brotherhood zijn vervolgens minder door meer van hetzelfde te zijn. Met Technique zoekt de band aansluiting bij de stroming die ze zelf veroorzaakt heeft. Ondertussen is er van New Order ook een verzamelplaat met de titel Substance uitgebracht. World in motion wordt de grootste hit van New Order. Het is het officiële nummer voor het Engelse voetbalteam tijdens het WK van 1990. Republic is vervolgens in 1993 de eerste plaat die niet bij Factory maar bij London Records uitkomt. Vanwege andere samenwerkingsprojecten⁵¹ vervalt de band in een knipperlichtgroep.

Rob Gretton bevraagd door Mick Middles in Factory: The story of a record label:

'Do New Order still exist, Rob?'

It was a simple thing to ask, and one might reasonably expect the manager of New Order - the bear-like, professionally distant Rob Gretton - to be able to provide some kind of answer. Nevertheless, it obviously caused Rob problems, for he swilled the question around his head, gazing intently at the ceiling of the cafe bar, exhaling like a cynical car mechanic inspecting a fifteen-year-old Austin Maestro, shrugging twice and sipping from his

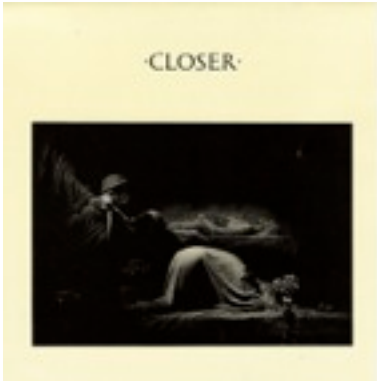
⁴⁹ illegale live of demo opnamen

⁵⁰ of Maxi-single

⁵¹ Bernard Sumner maakt met The Chemical Brothers het nummer Out of control, maar timmert vooral met Electronic aan de weg. Deze band bestaat naast hem uit Johnny Marr van The Smiths, Neil Tennant van Pet Shop Boys en Karl Bastos van Kraftwerk. Later speelt hij in Bad Lieutenant. Peter Hook richt Revenge en Monaco op en de twee echtelieden Stephen Morris en Gillian Gilbert vormen het duo The other two. Van New Order verschijnt in 2001 het meer gitaar georiënteerde Get ready en Waiting for the siren's call. Op het laatste album is Gillian Gilbert vervangen door Phil Cunningham.

raspberry-flavoured mineral water. Finally, encouragingly, he pushed his glasses slowly up to the bridge of his nose, and placed his open palms on the table in front of him. 'Well,' he exclaimed in his familiar dull, soft tone, his forehead creased with concentration, 'it depends on what you mean by "exist".'

9. ACHTER

Toen Factory ontstond had de geboortestad van de industriële revolutie, de spoorwegen en de computer veel van haar welvaart verloren. Naast welvaart had het Manchester ook ontwikkeling van wetenschap en onderwijs gebracht. Halverwege de 19e eeuw bezocht Karl Marx de stad. Frederick Engels schreef er zijn boek, *The condition of the working class in England*, wat de basis legde voor politiek radicalisme. In de vergane glorie leek dit slechts een herinnering. Werkeloosheid en leegstaande textiel fabrieken bepaalden het straatbeeld van Hulme district. Deze arme wijk vormde in deze jaren de achtergrond voor het ontstaan en bestaan van een van de meest voorname onafhankelijke platenmaatschappijen. Factory was veel meer dan een eigenzinnige grote chaotische onderneming zonder winst oogmerk. Het was een uniek label dat ondanks het feit dat vele

bands uit Manchester⁵² niet bij Factory tekenden een van de invloedrijkste van het land werd. Bij Factory was de link zichtbaar tussen de progressieve stad met haar rijke verleden en de muziekstromingen Punk, New Wave, Industrial en Rave. Naast de muzikale verwijzingen naar het sociale, politieke en industriële verleden valt dit ook af te leiden uit de naam, de vele verwijzingen te vinden op de hoezen, de inrichting van de bars en de catalogisering van alles dat het bedrijf verliet. DIY ging er zo ver dat de bands zelf de hoezen knipten en plakten.

Uiteindelijk lost ook de New Wave, inclusief de ontstane substromingen⁵³, op in de bestaande conventies. Halverwege de jaren 80 zijn Ambient, House en Trip hop de Newest Wave. In Manchester ontstaat dan Madchester⁵⁴, een mix van gitaarmuziek uit de jaren 60 met dansmuziek uit de jaren 80. De bekendste namen van dit korte commerciële succes zijn Happy Mondays, Inspiral Carpets en The Stone Roses. In het begin van de jaren 90 is de Hallelujastemming⁵⁵ in Manchester vanwege de recessie helemaal verdwenen. Kleine platenmaatschappijen als Creation worden opgekocht door de groten en met Factory gaat het financieel helemaal mis. Oorzaken zijn onder andere de verliesgevende Hacienda en de hoge drugs rekening van Happy Mondays tijdens de opnamen van een plaat op Barbeidos. London Records was geïnteresseerd in een overname van Factory maar trok zich terug toen ze ontdekten dat het geen rechten bezat.

Ian Curtis - Zonder titel en niet gepubliceerd:

In the back of my mind, all I feel is mistrust, in the back of my mind, all I see is the dirt, segregation of thoughts, ideals turning to dust. Where some houses once stood, stands a man with a gun, in some neighbourhood, a father hangs up his son, in the back of my mind.

⁵² The Buzzcocks, Magazine, The Smiths, The Fall en later The Stone Roses

⁵³ zoals Gothic (The Cult, Sisters Of Mercy), Synthipop (The Human League, OMD) en New Romantics (Adam & The Ants, Spandau Ballet en Visage).

⁵⁴ Manchester geluid

⁵⁵ Happy Mondays

BI: ONAFHANKELIJKE PLATENMAATSCHAPPIJEN IN DE JAREN 80

<i>Platenlabel</i>	<i>Plaats</i>	<i>Jaar</i>	<i>Grondleggers</i>	<i>Bands</i>
UNITED STATES				
SST	Long Beach, CA	1978	Greg Ginn	Black Flag
Twin / Tone	Minneapolis	1978	Peter Jespersen, Paul Stark, - Charley Hallman	
Alternative Tentacles	San Francisco	1979	Jello Biafra	Dead Kennedys
Subterranean	San Francisco	1979	Steve Tupper	The Flying Fucks
Dischord	Washington DC	1980	Ian MacKaye, Jeff Nelson	Teen Idles Minor Threat
New Alliance	San Pedro CA	1980	D. Boon, Mike Watt, Martin Tamburovich	The Minutemen
Reflex Records	Minneapolis	1981	Bob Mould, Grant Hart	Husker Du
Touch & Go	Detroit, Chicago	1981	Tesco Vee, Corey Rusk	Meatmen., Necros
Taang!	Boston	1981	Curtis Casella	Legend
R Radical	San Francisco	1982	Dave Dictor	MDC
UNITED KINGDOM				
Factory Records	Manchester	1978	Tony Wilson, Alan Erasmus	-
Rough Trade	London	1978	Geoff Travis	-
Southern Records	London	1978	John Loder	Exit (1970-74)
Crass Records	London	1979	Collective	Crass
Riot City	Bristol	1981	Simon Edwards	-
CANADA				
Sudden Death	Vancouver	1978	Joey Keithly	D.O.A.
Fringe Product	Toronto	1981	Ben Hoffman	-

B2: FAC(T)'S: DE CATALOGUS

Het schijnbaar ongeorganiseerde systeem heeft een patroon.

Het laatste cijfer heeft meestal dezelfde betekenis:

1 voor evenementen en gebouwen

2 voor Happy Mondays

3 voor Joy Division en New Order

4 voor Durutti Column

5 voor geselecteerde albums en kerstkaarten

6 voor Factory Klassiek

7 voor geselecteerde Kalima releases

Daarnaast kwam er een C achter het FAC of FACT nummer wat stond voor Cassette.

Bij andere platenmaatschappijen was dat meestal /2 (/1 was vinyl).

Andere logica:

FAC 289 werd gelanceerd in februari 1989 (2-89)

FAC 148 is 1 van de 48 emmers op het waterrad van Styal Mill

FAC 24 bestond uit 2 elpees met 4 artiesten en ook 2 x 12"

FAC 123 was de single 'The Perfect Kiss' en Fac 321 kreeg de bijbehorende videoclip

FAC 424 was voor 24 Hour Party People (4 24h people)

FAC 451 was voor een documentaire over The Hacienda (FAC51 dus For 51)

FAC 511 was een dienst voor Rob Gretton die op dat moment 51 zou zijn geweest

FAC 69 bestaat niet

FAC 1 Various Artists The Factory (Club No. 1) Peter Saville event/poster

FAC 2 Various Artists: Cabaret Voltaire, Joy Division, Durutti Column, John Dowie A Factory Sample Peter Saville double single

FAC 3 Various Artists The Factory (Club No. 2) Peter Saville event/poster

FAC 4 Various Artists The Factory December (Club No. 3) Tony Wilson event/poster

FAC 5 A Certain Ratio All Night Party Peter Saville single

FAC 6 Orchestral Manoeuvres in the Dark Electricity Peter Saville single

FAC 7 Factory notepaper Peter Saville stationery

FAC 8 Linder Sterling Menstrual egg timer design concept

FAC 9 Various Artists The Factory Flick film/event

FACT 10 Joy Division Unknown Pleasures Peter Saville album

FACT 10+4 Joy Division, Various Artists

FACT 10+4 Peter Saville posters

FAC 11 X-o-dus English Black Boys Peter Saville single

FAC 12 The Distractions Time Goes By So Slow single

FAC 13 Joy Division Transmission Peter Saville single

FAC 13T Joy Division, Factory Records Transmission Factory logo Peter Saville, Colin White t-shirt

FACT 14 Durutti Column The Return of the Durutti Column Tony Wilson, Peter Saville album FACT 14 Martin Hannett

Testcard Peter Saville flexi-disc

FAC 15 Various Artists Zoo Meets Factory Halfway, Leigh Festival Peter Saville poster

FACT 16 A Certain Ratio The Graveyard And The Ballroom cassette album

FAC 17 Crawling Chaos Sex Machine Sage single

FAC 18 Section 25 Girls Don't Count Ben Kelly, Peter Saville, Section 25 single

FAC 19 John Dowie Hard To Be An Egg single

FAC 20 A Certain Ratio Too Young To Know Too Wild To Care film treatment

FAC 21 Fractured Music 'F' Logo Peter Saville logo/badge

FAC 22 A Certain Ratio Flight Peter Saville single

FAC 23 Joy Division Love Will Tear Us Apart Peter Saville single

FACT 24 Various Artists: Durutti Column, Blur, Kevin Hewick, The Royal Family And The Poor (1) A Factory Quartet Peter Saville album

FACT 25 Joy Division Closer Peter Saville album

FACT 26 Durutti Column Durutti in Paris Stephen Horsfall poster/event, cancelled

FAC 27 Sex Machine Alternative Sleeve Rob Gretton, Peter Saville sleeve, unreleased

Toonzetters

FAC 28 Joy Division Komakino Peter Saville flexi-disc
FAC 29 The Names Night Shift Peter Saville single
FACT 30 Sex Pistols The Heyday cassette
FAC 31 Minny Pops Dolphin Spurt Martyn Atkins single
FAC 32 Crispy Ambulance Unsightly and Serene Crispy Ambulance single
FAC 33 New Order Ceremony Peter Saville single
FAC 34 ESG You're No Good Stephen Horsfall single
FACT 35 A Certain Ratio To Each... Peter Christopherson album
FAC 36 Joy Division U.S. Joy Division Closer campaign advertisement
FACT 37 Joy Division Here Are The Young Men Peter Saville video
FACT 38 A Certain Ratio Below the Canal video, not completed
FAC 39 Tunnelvision Watching The Hydroplanes Peter Saville single
FACT 40 Joy Division Still Peter Saville album
FAC 41 Stockholm Monsters Fairy Tales Mark Farrow single
FACT 42 A Certain Ratio The Double 12 Peter Christopherson double single
FAC 43 Royal Family And The Poor Art Dream Dominion single
FACT 44 Durutti Column LC Les Thompson album
FACT 45 Section 25 Always Now Peter Saville album
FACT 46 Various Artists The Video Circus events/posters
FAC 47 Factory anvil logo Peter Saville logo
FAC 48 Kevin Hewick Ophelia's Drinking Song Martyn Atkins single
FAC 49 Swamp Children Little Voices Ann Quigley single
FACT 50 New Order Movement Peter Saville album
FAC 51 The Hacienda Ben Kelly club
FAC 51b New Order Christmas at the Hacienda flexi-disc
FAC 52 A Certain Ratio Waterline Ben Kelly single
FAC 53 New Order Procession Peter Saville single
FAC 54 Hacienda Construction video
FACT 55 A Certain Ratio Sextet Ben Kelly album
FACT 56 Various Artists A Factory Video Peter Saville video
FAC 57 Minny Pops Secret Story Rob van Middendorp single
FAC 58 Stockholm Monsters Happy Ever After Mark Farrow single
FAC 59 52nd Street Look Into My Eyes Paul Taylor single
FACT 60 The Wake Harmony James Kay, The Wake album
FAC 61 Lawsuit involving Martin Hannett lawsuit
FAC 62 A Certain Ratio Knife Slits Water single
FAC 63 New Order Temptation Peter Saville single
FAC 64 Durutti Column I Get Along Without You Very Well Mark Farrow single
FACT 65 A Certain Ratio I'd Like To See You Again Agidi, Kennedy's Studios album
FAC 66 Section 25 The Beast Mark Farrow single
FAC 67 Quando Quango Go Exciting Alan David-Tu single
FAC 68 Section 25 Back To Wonder Mark Farrow single
FAC 69 unassigned
FACT 70 Swamp Children So Hot Ann Quigley album
FAC 71 Various Artists A Factory Outing video
FAC 72 A Certain Ratio I Need Someone Tonight Mark Farrow single
FAC 73 New Order Blue Monday Peter Saville single
FACT 74 Durutti Column Another Setting Mark Farrow album
FACT 75 New Order Power, Corruption & Lies Peter Saville album
FACT 76 Jazz Defektors The Movie video, unreleased
FACT 77 New Order Taras Shevchenko Peter Saville Associates video
FAC 78 James Jimone James single
FAC 79 Quando Quango Love Tempo Mark Holt (sticker), F-Dot sleeve single
FACT 80 Stockholm Monsters Alma Mater Trevor Johnson album
FAC 81 Factory International Congress event/notepaper
FAC 82 Cabaret Voltaire Yashar Mark Holt (sticker) single

Toonzetters

FAC 83 Hacienda 1 Year Peter Saville Associates event
FACT 84 Durutti Column Without Mercy 8vo album
FACT 85 Thick Pigeon Too Crazy Cowboys Lawrence Weiner album
FAC 86 Christmas 1983 Hacienda Trevor Johnson model kit/XMAS present
FAC 87 Kalima The Smiling Hour single
FAC 88 The Wake Talk About The Past Jackie Gribbon, The Wake single
FACT 89 John Dowie Dowie Ralph Steadman video
FACT 90 Section 25 From The Hip Peter Saville album
FAC 91 Facsoft, computer programme software, unreleased
FAC 92 Marcel King Reach For Love Peter Saville Associates single
FAC 93 New Order Confusion Peter Saville single
FAC 94 F-Dot Logo Peter Saville Associates logo/sleeve/badge
FACT 95 Royal Family & The Poor Project - Phase I Trevor Johnson, Mike Keane album
FAC 96 Ad Infinitum Telstar Trevor Johnson single
FAC 97 Streetlife Act On Instinct Ron Van Roon, Tom Mulder single
FAC 98 Swing, the Hacienda hairdressing salon(Z) salon
FAC 99 Molar reconstruction, Rob Gretton's dental file event
FACT 100 New Order Low-Life Peter Saville album
FAC 101 (Tony Wilson's) Lofts concept
FAC 102 Quando Quango Atom Rock Alan David-Tu single
FAC 103 New Order Thieves Like Us Peter Saville Associates, Trevor Key single
FAC 104 The Tube from The Hacienda, Channel 4 broadcast event
FACT 105 Biting Tongues Feverhouse - The Soundtrack album
FACT 105 Howard Walmsley Feverhouse video
FAC 106 Life Tell Me Mark Farrow single
FAC 107 Stockholm Monsters National Pastime Trevor Johnson single
FAC 108 Section 25 Looking From A Hilltop Peter Saville single
FAC 109 Caroline Lavelle Untitled and Undone single, not recorded
FACT 110 Quando Quango Pigs & Battleships Alan David-Tu album
FAC 111 Shark Vegas You Hurt Me Mark Farrow single
FAC 112 A Certain Ratio Life's A Scream Johnson/Panas single
FAC 113 The Wake Of The Matter Jackie Gribbon, The Wake single
FAC 114 Durutti Column Say What You Mean 8vo single
FAC 115 Second generation notepaper Peter Saville Associates stationery
FAC 116 Red Turns To... Deep Sleep F-Dot sleeve single
FAC 117 Abecedarians Smiling Monarchs single
FAC 118 52nd Street Can't Afford (To Let You Go) single
FAC 119 James Hymn From A Village John Carroll single
FAC 120 Factory Silhouette logo Peter Saville Associates logo/badge
FAC 121 Various Artists Riverside Exhibition & Performances Peter Saville event
FAC 122 Life Optimism Mark Farrow single
FAC 123 New Order The Perfect Kiss Peter Saville single
FAC 124 Streetlife No More Silence Ron Van Roon, Tom Mulder single
FACT 125 Various Artists Bessy Talks Turkey video
FAC 126 Alan Goes To Moscow Peter Saville poster/event
FAC 127 Kalima Four Songs Trevor Johnson single
FAC 128 A Certain Ratio Wild Party Trevor Johnson single
FAC 129 Happy Mondays Delightful Central Station Design single
FACT 130 The Wake Here Comes Everybody Jackie Gribbon, The Wake album
FAC 131 Various Artists It isn't only... Peter Saville Associates poster
FAC 132 Section 25 Crazy Dancing single, not released
FAC 133 New Order Sub-culture Peter Saville single
FAC 134 Biting Tongues Troublehand Johnson/Panas single
FACT 135 A Certain Ratio The Old And The New Johnson/Panas album
FAC 136 Factory sellotape/gaffer tape Peter Saville Associates stationery
FAC 137 Quando Quango Genius single

Toonzetters

FACT 137 Various Artists Shorts Trevor Johnson video
FAC 138 James Village Fire, 5 Offerings From... John Carroll single
FAC 139 Royal Family & The Poor We Love the Moon Johnson/Panas picture-disc single
FACT 140 Royal Family & The Poor The Project - Phase 2 Johnson/Panas album
FAC 141 Third generation logo Peter Saville Associates stationery
FAC 142 Happy Mondays Freaky Dancing Central Station Design single
FAC 143 New Order Shellshock Peter Saville single
FACT 144 Durutti Column Domo Arigato 8vo CD
FAC 145 Christmas 1985 CD wallet Peter Saville Associates XMAS present
FAC 146 Stockholm Monsters Party Line Johnson/Panas single
FAC 147 Kalima Whispered Words Trevor Johnson single
FAC 148 Styal Mill Sponsored Bucket, Manchester sponsorship
FAC 149 Little Big Band First Project album, aborted
FACT 150 New Order Brotherhood Peter Saville album
FAC 151 Various Artists Festival of the 10th Summer Peter Saville Associates, Malcolm Garrett/Assorted Images event
FAC 152 From Manchester with Love t-shirt
FAC 153 New Order State of the Nation Peter Saville single
FACD 154 Durutti Column Circuses and Bread 8vo album
FACT 155 Kalima Night Time Shadows Trevor Johnson album
FAC 156 Quando Quango Bad Blood single, unreleased
FAC 157 Section 25 Bad News Week Mark Farrow single
FAC 158 Anna Domino Summer Benoit Hennebert single
FAC 159 Tim Difford Fac Facts Tim Difford booklets
FACT 160 Section 25 Love and Hate A.S.K. Design Co. album
FAC 161 Out Promotion/Dave & Nicki contract/event
FAC 162 The Railway Children A Gentle Sound Gary Newby single
FAC 163 New Order Bizarre Love Triangle Peter Saville single
FACT 164 Durutti Column Valuable Passages 8vo album
FACT 165 Anna Domino Anna Domino Benoit Hennebert album
FACT 166 A Certain Ratio Force Johnson/Panas album
FAC 167 The Railway Children Brighter Gary Newby single
FAC 168 A Certain Ratio Mickey Way the Candy Bar Johnson/Panas single
FAC 169 The Pleasure Crew I Could Be So Good for You Realisation single
FACT 170 Happy Mondays Squirrel and G-Man Twenty Four Hour Party People Plastic Face Carnt Smile (White Out) Central Station Design album
FAC 171 Compact, White Columns gallery Peter Saville Associates installation
FAC 172 The Railway Children Overseas Single Collection album concept, aborted
FAC 173 New Order Bizarre Love Triangle Robert Longo video
FAC 174 Durutti Column Valuable Press Pack 8vo promotion
FAC 175 Christmas Gift 1986, origami box Peter Saville Associates XMAS present
FAC 176 Happy Mondays Tart Tart Central Station Design single
FACT 177 New Order Pumped Full of Drugs Christian Mathan, Peter Saville Associates Video FAC 178 The Wake Something That No One Else Could Bring Realisation single
FAC 179 Miaow When It All Comes Down Slimm Smith single
FACT 180 Various Artists Factory Instore Tape No.1 video
FACT 181 The Bailey Brothers Mad Fuckers film concept, aborted
FAC 182 The Hood / Jumpin' Jesus Salvation / You Can't Blackmail Jesus single
FAC 183 New Order True Faith Peter Saville Associates, Trevor Key single
FAC 184 Durutti Column The City of Our Lady 8vo single
FACT 185 The Railway Children Reunion Wilderness Gary Newby album
FACT 186 Various Artists Festival of the 10th Summer album/video, unreleased
FAC 187 Kalima Weird Feelings Johnson/Panas single
FAC 188 Biting Tongues Compressor Johnson/Panas single
FAC 189 Miaow Break the Code single
FACT 190 Wim Mertens Educes Me Joel Van Audenhaeghe album
FAC 191 The Hacienda cat [] cat

Toonzetters

FAC 192 Happy Mondays 24 Hour Party People Central Station Design single
FAC 193 New Order Touched by the Hand of God Peter Saville Associates single
FAC 194 Durutti Column When the World 8vo single
FACT 195 Wim Mertens The Belly of An Architect album
FAC 196 Meat Mouth Meat Mouth is Murder Julie Lomax single
FAC 197 Fadela N'Sel Fik Johnson/Panas single
FAC 198 Vermorel Stereo/Porno single
FAC 199 Vermorel Bums for BPI poster
FACT 200 New Order Substance Peter Saville album
FAC 201 Dry(3) Ben Kelly, Peter Saville Associates bar
FAC 202 Dream Flight Balloons charity sponsorship
FAC 203 New Order 12 Inches of New Order Peter Saville Associates promotion/ruler
FACT 204 Durutti Column The Guitar and Other Machines 8vo album
FACT 205 Jazz Defektors Jazz Defektors album
FACT 206 Kalima Kalima Johnson/Panas album
FACD 207 Little Big Band Little Big Band ep
FAC 208 Post G-Mex Hacienda Party event
FAC 209 Happy Mondays Film Shoot video
FACT 210 Cath Carroll England Made Me Christian Mathan album
FAC 211 Wired Joy Division Feature video
FAC 212 Happy Mondays Wrote for Luck Central Station Design single
FAC 213 Joy Division Atmosphere Peter Saville single
FAC 214 Durutti Column The Guitar and Other Marketing Devices 8vo flexi-disc
FAC 215 Vin D'Usine Blanc, Hacienda House Wine (White) Peter Saville Associates bottle
FAC 216 Vin D'Usine Rouge , Hacienda House Wine (Red) Peter Saville Associates bottle
FACT 217 To Hell with Burgundy Earthbound Central Station Design album
FAC 218 To Hell with Burgundy Who Wants to Change the World Central Station Design single
FAC 219 Kalima Flyaway album
FAC 220 Happy Mondays Bummed Central Station Design album
FAC 221 Factory Goes to Hollywood Peter Saville Associates badge / Factory Contract 8vo binder
FAC 222 Happy Mondays / Karl Denver Lazyitis Central Station Design single
FAC 223 New Order Fine Time Peter Saville Associates, Trevor Key single
FACD 224 Durutti Column The First 4 Albums 8vo album
FACT 225 New Order Substance Peter Saville Associates video
FACT 226 Kreisler String Orchestra Kreisler String Orchestra Peter Saville Associates album
FAC 227 Fred Fac NME Feature Page list
FAC 228 Karl Denver Wimoweh 89 Central Station Design single
FAC 229 Factorial booklet, with Music Week Peter Saville Associates advertorial
FACT 230 Revenge One True Passion Peter Saville album
FAC 231 Yo John, Music Week for John Peel's 50th birthday advertisement
FAC 232 Happy Mondays WFL. Central Station Design single
FAC 233 New Order/Joy Division Substantial Matters: 1986-1988 accounts
FACD 234 Durutti Column Womad 88 (Live) 8vo single
FAC 235 New Order Blue Monday 88 Flickbook Robert Breer, Peter Saville Associates XMAS present
FACT 236 Robin Williams Oboe and Piano Peter Saville Associates, Trevor Johnson album
FAC 237 New Order Here are the Old Men video, unreleased
FAC 238 Hacienda '96: Citius Altius Fortius shirt
FAC 239 Happy Mondays Halcyon Daze fanzine
FAC 240 Factory (10th Anniversary) Wall Planner Peter Saville Associates stationery
FAC 241 Just Say No to London t-shirt concept
FAC 242 Happy Mondays Madchester Rave On Central Station Design single
FAC 243 Steve Mason Technique Bronze Cherub art
FACT 244 Durutti Column Vini Reilly Johnson/Panas album
FACT 244+ Vincent Gerrard/Steven Patrick I Know Very Well How I Got My Note Wrong Johnson/Panas single
FAC 245 Madchester Christmas 1989 Johnson/Panas XMAS card

Toonzetters

FACT 246 Duke String Quartet Duke String Quartet Peter Saville Associates, Mark Farrow album
FACT 247 Revenge Peter Saville Associates album
FAC 248 Various Artists On CD At Last, On Dat Already advertisement
FACT 249 Kalima Feeling Fine Johnson/Panas Album
FACT 250 Joy Division Substance Peter Saville album
FAC 251 New Factory Building (headquarters) Ben Kelly building: now indie rock club
FAC251 The Factory, run by Peter Hook
FACD 251 Steve and Gillian Loved It (The New Factory) single
FAC 252 Happy Mondays Hallelujah Radio-Only CD single
FAC 253 Rob Gretton / Tony Wilson Chairman Resigns event
FACT 254 Durutti Column Guitar One - House album, unreleased
FAC 255 Cath Carroll Beast Douglas Brothers single
FAC 256 Rolf Hind Rolf Hind Peter Saville Associates, Bracken Harper album
FAC 257 Electronic Getting Away with It Peter Saville Associates single
FAC 258 Fac Off Central Station Design t-shirt
FAC 259 Staff Christmas Party Central Station Design event
FACT 260 Happy Mondays Hallelujah Central Station Design single
FAC 261 Madchester Central Station Design t-shirt
FACT 262 Happy Mondays Madchester - Rave On Central Station Design video
FAC 263 New Order Round & Round Peter Saville Associates, Trevor Key single
FACT 264 Durutti Column Guitar Two - Acoustic album, unreleased
FAC 265 From Manchester with love image
FACT 266 Steve Martland Steve Martland Peter Saville Associates, Neville Brody album
FAC 267 Revenge Pineapple Face Peter Saville Associates single
FAC 268 Northside Shall We Take a Trip Central Station Design single
FAC 269 Kalima Shine Johnson/Panas single
FAC 270 Various Artists Our Dance Days album concept
FAC 271 New Order Technique Advertising Peter Saville Associates campaign
FAC 272 Happy Mondays Step On Central Station Design single
FAC 273 New Order Run 2 Peter Saville Associates single
FACT 274 Durutti Column Obey the Time 8vo album
FACT 275 New Order Technique Peter Saville Associates, Trevor Key album
FACD 276 Various Artists Factory Classical CD Sampler Peter Saville Associates ep
FAC 277 Joy Division Substance video concept FAC 278 Zimba Indambinigi Central Station Design single FAC 279 Revenge
I'm Not Your Slave Peter Saville Associates single
FAC 280 The Wendys More Than Enough single
FAC 281 The Area Trevor Johnson shop
FAC 282 Happy Mondays Flowers for Horse's wedding event
FAC 283 World in Motion Peter Saville Associates t-shirt
FAC 284 Durutti Column The Together Mix 8vo single
FACT 285 The Wendys Gobbledygook David Knopov album
FAC 286 Various Artists Bloomsbury Classical Showcase event
FAC 287 Electronic Get The Message Johnson/Panas single
FAC 288 Shaun on One Central Station Design t-shirt
FAC 289 New Order Campaign Technique Peter Saville Associates notepaper
FAC 289 The Wendys The Sun's Going to Shine for Me Soon Craig Easton single
FACT 290 Electronic Electronic Johnson/Panas album
FAC 291 Factory Classical Notepaper Peter Saville Associates stationery
FAC 292 Shaun Ryder Colours single, unfinished & unreleased
FAC 293 Englandneworder World in Motion Peter Saville Associates single
FAC 294 Durutti Column Jazz FM radio advertisement
FAC 295 Christmas 1990 photo print XMAS present
FACD 296 Various Artists Factory Classical 5-CD Set Peter Saville Associates album
FAC 297 The Wendys Pulling My Fingers Off David Knopov single
FAC 298 Northside My Rising Star Central Station Design single
FAC 299 Factory Julian Morey t-shirt

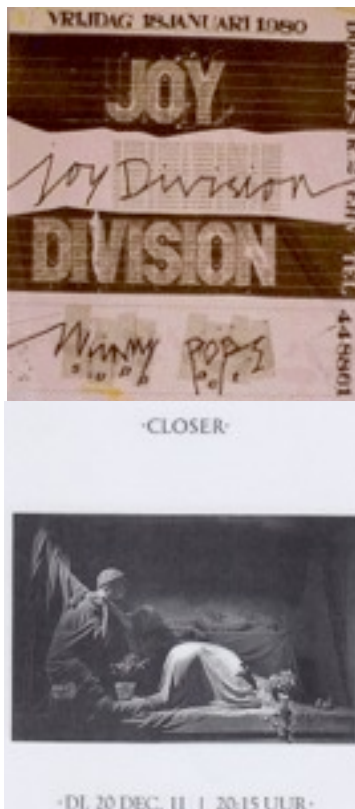
Toonzetters

- FACT 300 New Order Untitled pre-mix listening tape album
FAC 301 Think About the Future Factory Conference event
FAC 302 Happy Mondays Kinky Afro Central Station Design single
FAC 303 Various Artists Palatine Lane Oliver Carrie/Dragon album
FAC 304 Various Artists Palatine (The Single) John Macklin single
FAC 305c Various Artists Select Factory Sampler cassette
FAC 306 Steve Martland Glad Day Bill Smith Studio single
FAC 307 Cath Carroll Moves Like You Two single
FAC 308 Northside Take 5 Central Station Design single
FAC 309 Hi-Nek t-shirt
FACT 310 Northside Chicken Rhythms Central Station Design album
FAC 311 Fourth Generation Notepaper Julian Morey stationery
FAC 312 Happy Mondays Loose Fit Central Station Design single
FAC 313 Joy Division Transmission Film video
FAC 314 Various Artists Palatine - The Factory Story Vol 1. Tears in Their Eyes John Macklin album
FAC 315 Cath Carroll Press Kit Two promotion
FACT 316 I Fagiolini The Art of Monteverdi Bill Smith Studio album
FAC 317 Cath Carroll England Made Me John Macklin badge
FAC 318 Various Artists Classics in Motion Peter Saville, Brett Wickens event/poster
FAC 318 Flying Start Exhibition Stand event
FAC 319 The Adventure Babies Camper Van Central Station Design single
FAC 320 Happy Mondays Pills 'n' Thrills and Bellyaches Central Station Design album
FAC 321 New Order The Perfect Kiss Jonathan Demme Video
FACT 322 Happy Mondays Live Central Station Design album
FAC 323 New Order Untitled single, unreleased
FACT 324 Various Artists Palatine - The Factory Story Vol 2. Life's a Beach John Macklin album FACT 325 Various Artists
Martin: The Work of Martin Hannett John Macklin album
FACT 326 Rolf Hind Country Music Bill Smith Studio album
FAC 327 Revenge Gun World Porn John Macklin single
FAC 328 Electronic Feel Every Beat 3a single
FAC 329 The Other Two Tasty Fish DM single
FAC 330 The Other Two Untitled album, unreleased
FAC 331 The Temporary Contemporary Design 3 table
FAC 332 Happy Mondays Judge Fudge Central Station Design single
FACT 334 Various Artists Palatine - The Factory Story Vol 3. The Beat Groups John Macklin album
FACT 335 The Adventure Babies Laugh Central Station Design album
FACT 336 Red Byrd Songs of Love and Death Bill Smith Studio album
FAC 337 The Wendys I Instruct John Macklin ep
FAC 338 Northside Want a Virgin single, unreleased demo
FAC 339 MTV Special: History of Factory, documentary event/video
FAC 341 Happy Mondays Pills 'N' Thrills and Bellyaches Launch event
FAC 342 Happy Mondays Charter Clinic idea
FACT 344 Various Artists Palatine - The Factory Story Vol 4. Selling Out John Macklin album
FAC 345 Palatine Christmas Gift 1991 John Macklin XMAS present
FACT 346 Graham Fitkin Flak Bill Smith Studio album
FAC 347 The Adventure Babies Barking Mad Central Station Design single
FAC 348 Electronic Untitled single, unreleased (see 'Disappointed')
FAC 349 The Other Two Untitled single, unreleased
FAC 351 Jon Savage The Hacienda Must Be Built Graham Newman, John Macklin book
FAC 352 Happy Mondays Staying Alive single, unreleased
FAC 354 Palatine Celebrations event
FACT 356 Erik Satie Socrate Bill Smith Studio album
FAC 357 The Adventure Babies Laugh single
FAC 362 Happy Mondays Stinkin' Thinkin' Central Station Design single
FACT 366 Steve Martland Crossing the Border John Macklin album
FAC 372 Happy Mondays Sunshine and Love Central Station Design single

- FACT 376 Piers Adams Handel Recorded Sonatas John Macklin album
 FAC 383 The Vikings hardcore New Order fans
 FAC 384 The Vikings Under Fives Sons of hardcore New Order fans
 FACT 386 Walter Hus Muurwerk John Macklin album
 FACT 396 Two Guitarists Still Life album, unreleased
 FACT 400 Various Artists Palatine - The Factory Story 1979-1990 John Macklin box set album FACT 400V Various Artists Palatine - The Free Vid John Macklin video
 FAC 401 24 Hour Party People Central Station Technicolour (film titles & credits) movie/promo 12
 FACT 406 Steve Martland Wolfgang John Macklin album
 FAC 413 Jack January 2003 Issue magazine
 FACT 420 Happy Mondays Yes Please! Central Station Design album
 FAC 421 factoryrecords.net website David Sultan website
 FAC 424 Anthony H. Wilson 24 Hour Party People Peter Saville book
 FACDVD 424 24 Hour Party People Peter Saville (HMV version) DVD
 FAC 433 24 Hour Party People film website website
 FAC 441 worldinmotion.net website David Sultan website
 FAC 451 Jane Stanton Love Will Tear Us Apart - A History of the Hacienda documentary
 FAC 451 Hacienda (reconstruction for 24 Hour Party People film) set/event FAC 461 Matthew Robertson Factory Records: The Complete Graphic Album book
 FAC 471 Wilson House Celebrations Trevor Johnson events
 FAC 473 Les Paul FAC 473 Peter Saville sculpture
 FAC 481 Building 27 January 2006 Issue magazine
 FAC 491 Hacienda 25 exhibition/event
 FACT 500 Happy Mondays Uncle Dysfunktional Central Station Design album
 FAC 501 Anthony H. Wilson & his funeral & his coffin [2] man/event/plaque
 FAC 511 And you forgotten a memorial event for Rob Gretton Trevor Johnson, Peter Saville event/poster

B3: BRONNEN

Tekst Voorzijde (1):

Joy Division	Transmission
Foto:	
1 Bernard-Pierre Wolff	Foto
2 Factory	FAC2 A factory sample
3 Enigma	An ideal for living
4 Robert	Texaco Shop De Heikant Drunen
5 Factory	FAC1 Poster
6 Factory	FAC10 Joy Division Unknown pleasures
7 Peter Hook	The hacienda
8 Factory	FAC23 Joy Division Love willetear us apart
9 Factory	FACT14 The Durutti Column The return of The Durutti
Column	
10 Enigma	An ideal for living
11 Factory	FAC50 New Order Movement
12 Factory	FAC25 Joy Division Closer
13 Factory	Joy Division 1979
21 Effenaar	Joy Division 1980
21 Effenaar	Closer Peter Hook 2011
22 Factory	Tape (postkaart bij Communications 1978-92)
Font:	
Peter Saville	Greyscale basic
Lessen:	
Fontys ABV	Christianne Niesten en Peter Sniekers

Audio:

Joy Division Closer (LP)
 Joy Division Heart and Soul (4CD)
 1997 London Records 828968-2
 New Order Retro (4CD)
 2002 London Records 0927494992
 Factory Records Communications 1978-92
 2008 Warner Music UK Ltd. 2564693790

Video:

Factory: Manchester from Joy Division to Happy Mondays 2009 BBC Four
 They came from Manchester: The story of Mancunian 2009 BBC Four
 24 hour party people 2001 24 hour films Ltd.
 Welcome to the eighties 2011 Arte

Boeken

James Nice Shadowplayers: The rise and fall of Factory Records
 Londen 2011 Aurum Press ISBN9781845136345
 Mick Middles Factory: The story of the record label
 (Eerder uitgebracht als: From Joy Division to New Order: The true story of Anthony H Wilson
 and Factory Records)
 Londen 1 996 Virgin Books ISBN9780753518250
 Tony Wilson 24 hour party people: What the sleeve notes never tell you
 Londen 2002 Channel 4 books FAC424 ISBN9780752220253
 Matthew Robertson Factory Records: The complete graphic album
 Londen 2006 Thames & Hudson Ltd. FAC461 ISBN9780500286364
 Deborah Curtis Touching from a distance: Ian Curtis and Joy Division
 Londen 1995 Faber & Faber ISBN 9780571239566
 Gijsbert Kamer Gradaties van wit, grijs en zwart (Artikel over release Heart and soul)
 .. 1997 De Pers Groep ISBN- (Volkscrant 19 december 1997)
 Simon Reynolds Totally wired: Post-punk interviews and overviews
 Londen 2009 Faber ISBN9780571235490
 Michael Azerrad Our band could be your life
 New York 2002 Back Bay Books/Little Brown & Co. ISBN9780316787536
 Steve Ignorant/Steve Pottinger The rest is propaganda
 Londen 2010 Southern Records ISBN9780956674609
 Alan O'Connor Punk record labels and the struggle for autonomy
 Lanham 2008 Lexington books ISBN9780739126592
 Jon Savage England's dreaming
 Londen 2005 Faber & Faber ISBN9780571227204
 Jon Savage The England's dreaming tapes
 Londen 2009 Faber & Faber ISBN9780571209316
 Redactie Oor Eerste Nederlandse pop encyclopedie (11e editie)
 Den Haag 1998 TTG ISBN9055014753

Net:

www.guardian.co.uk/news
www.sabotagetimes.com
www.cerysmaticfactory.info
www.factoryrecords.net
www.flickr.com/groups/factoryrecords/pool/
www.dewereldmorgen.be
joydivision-neworder.blogspot.com
www.flickr.com/photos/deathtogutenberg/2595441768/lightbox/

